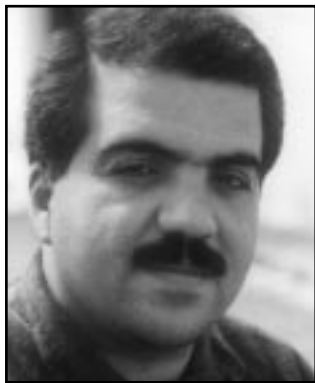

شهکسپیر و پالنهوانی تراژیدی

هيوآ سوعاد يونس

(أشهر المذاهب المسرحية) دا دهلی: مرؤف سهري سووردهمیتنی لهوهی که شهکسپیر هیچ نهفسیبه تیکی فهراموش نه کردوه ههمووی خستوتته سهر شانو و زیاتر سه رسام دهبی که ده بیینی شهکسپیر ئەم نهفسیبا تانهی له سهر بنه مایه کی سایکولوژی چاره سهر کردوه. شهکسپیر شانۆبییه کانی له ئینگلته را دهنووسی، بهلام وهک ئەوه وا بوو بو ههمووی جیهانی بنووسی و بو ههمووی سه ردهمیتک و بو ههمووی شوینتیک. ههرگیز شاعیرتکی ئینگلیزی نه بووه، به لکو جیهانی بووه. شاره زایی شهکسپیر ته نیا بو دهروونی که سایه تیبه کانی خوی نه بووه، به لکو شاره زای میتشکی جه ماوهر و دهروونیان بووه، شاره زای ئەوه بوو که وا چون بازرگانانی سیاست و سه رۆک و پیشه وای میلله تان په نا ده به نه بهر فیئل و ئەوه هویانهی که مانه وه یان له سهر ته خسته که یان مسوگر ده کات. هویه کی سه رده کی هه به که وای له شهکسپیر کردوه ههمیشه زیندوو و هاوچهرخ بیت، ئەویش ئەوه مامه له کردنه یه تی له گه ل راستیی مرؤف. شهکسپیر به تیگه یشتنتیکی وجودیانه مامه له ی له گه ل مرؤف ده کرد، هیچ شتیک له لای بهر له کردار نه ده هات، له (ماکبیت) هیچ شتیک نابین ته نیا یاسای خوی نه بیت و هیچ هیتیک بو کردار ته نیا دهروون نه بیت، ئەوهی به پیشینی و تارمایی رهنگ ده داده وه بو ئەوهی خودی خوی جیگیر بکات له به رده م بیتهوودیی و بی مانایی ژیان. ماکبیتسیس هه روه ک کوریولانس و کاسیو و ریتشارد و یاگو، له گه ل ئەم ههمووی پایه به رزیبه، رووخواه. هیچ به هیچ

له م باسه مدا نامه وی باسی ژیان و کاره کانی نو سه ری مه زنی جیهانی شهکسپیر بکه م، به لکو ده مه وی باسی لایه نیکی گرنگی کاره کانی بکه م ئەویش که سایه تیبه سه ره کییه کانی شاکاره کانی و سیفاته کانیان، هه روه ها که سایه تیبه پالنه وان له شانۆبییه کانی شهکسپیر. گرنگترین شت که شهکسپیر له نو سه ره کانی تر جیاده کاته وه ئەوه توانایه یه له ویناندنی ناوه وهی دهروونی مرؤفایه تی. شهکسپیر جیهانی سه رسام کرد به و شیوازه سه یره ی له ویناندنی دهروونی مرؤفایه تی و ئەوه سوژ و ناره زووهی که له ناخیدا هه شار دراوه. «له سالی (۱۵۹۶) تا بهر له مردنی له سالی (۱۶۱۶) دا به رده وام ئەوه شته ی شار او ه بووه له ناخماندا به ناشکرای له سه ره ته خته ی شانۆ نیشانی داوین، ئەمه ش وای لی کردوین به یه که م شاعیری شانۆبی واقیعی و ته عبیری دابنیتین له میژوودا، بیگومان جگه له یورپیدس، چونکه شهکسپیر کارتیکراوی کاره کانی بووه، ئەوه کارانه ی که (توماس ساکفیل) ای شاعیر بووی وه رگپراوه ته سه ر زمانی ئینگلیزی». هه روه ها کارتیکراو بووه به (سینکا) ئەمه ش له و دیه نانه به دهرده که وی که پره له حاله تی خوشه ویستی و خوین و تارمایی و پیشینی و تۆله سه ندنه وه.

ئوهی سه رنج بداته کاره کانی شهکسپیر خوی له به رده م دیارده یه کی هونه ری و ئەده بی سروشتی مه زن ده بییتته وه. شهکسپیر نزیکه ی هه زار که سایه تیبه خستوتته بهرچاومان، هیچ کامیان له یه ک ناچن (درینی خه شه به) له کتیبه که ی

لای خۆی نه بووه ئەم چاره نووسه بۆی دانراوه بهرله وهی له دایک بییت.

(س. ه. لتسر) له کتیبه کهی (نظرية أرسطو في الشعر والفنون الجميلة) دا ده لای: ئیبه ناتوانین پالنهوانی تراژیدی له ههله تراژیدی بئ تاوان بکهین، ئەو کاتهی که ئۆدیبه باوکی خۆی کوشت، له ئەنجامی ئەو له خۆبایی و شانازی کردنهی ئۆدیبه بوو به خۆی و چهند هۆکارێکی چاره نووسی بوو. که باسی مملانی لای پالنهوانه کانی شه کسپیر ده کړی (د. سه میر سه رحان) ده لای: ئەگەر مملانی به لای ئه رستۆ ئەو مملانییه بیته که له نیوان پالنهوان و هیزێکی دهره کی بیته که له وانهیه چاره نووس یان خودا و هند بۆی دانای، شه کسپیر بواری مملانییه کهی بۆ ناو میتشکی پالنهوانه که گواسته وه، هه رچه نده شه کسپیر پابه نده به و بنکه یه ی ئه رستۆ که ده لای: ده بی پالنهوانی تراژیدی باشته ر بیته له ئاستی که سیکی ئاسایی، به لام له مملانییه کی دیاری کراری داده نی ئه ویش له گه ل مرۆفایه تی خۆیه تی نه وه ک له گه ل هیزێکی به دهر له خۆی به مه ش توانایه کی دهر وونی و هۆشی به رزی پئ ده به خشی، که موکوری و همارشیا لای شه کسپیر به شیکه له دروست بوونی دهر وونی پالنهوان جیا وازیش له نیوان پالنهوانی تراژیدی گریکی و شه کسپیری له ویناندنی سه ره کیی بیرو که ی چاره نووس خۆی ده بیته وه، چاره نووسی دهره کیی گریکی چاره نووسی پالنهوانه که دیاری ده کات و رووداوه که ش له سه ر کاردا نه وه ی پالنهوانه که به رامبه ر چاره نووسه که ی بینا ده کړیت، پالنهوان سه ره خۆی و ویستی خۆی له چوار چیه ی کاردا نه وه که ده نویتن، به لام لای شه کسپیر چاره نووسی پالنهوانه که له هه ست و هۆشی جیا نایته وه.

پالنهوان و شیتی

بیرو که ی شیتی لای پالنهوانی شه کسپیر توانای هه ست کردنی لا ون ناکات، به لکو ئەم توانایه قوولتر ده کات، هاملیت له کاتی شیت بوونی زیاتر هه ست به جیهانی دهر ویشتی ده کات. هه ره ها (لیبر) له شیت بوونیدا زیاتر هه ست به و تاوانانه ده کات که دهستی به سه ر جیهاندا گرتوه و زه بر و زۆری مرۆف و درۆده له سه ی زیاتر له هه ر که سیکی تر. شه کسپیر بیرو که ی شیتی به کار دیتن بۆ ئەوه ی ته نکید له سه ر ئەم شته جیا وازانه بکات.

که سایه نییه نیگه نیقه کانی شه کسپیر

ره خه گره کان له سه ر ئەوه ریک ده که ون که وا شه کسپیر زۆر به دانایی ره سمی که سایه تییه کانی خۆی ده کات، که سایه تییه کانی له هه موو چه شنیکن و له به ر ئەوه ی مرۆفی شه رانگیز زۆرن له کۆمه لگادا، ئەوا شانۆییه کانی (شه کسپیر) ییش له م که سایه تییه نه بیته ش نییه، هه ره ک ئاشکرایه ئەو شانۆییه نه ی که شه کسپیر نووسیویه تی سی جۆرن: میتزویی و کۆمیدیه کان و تراژیدیه کان. خو ئەگه ر

شه کسپیر

ناکات، بۆیه پتویسته بگهینه کۆتایی شته کان هه ر چۆنیک بیته. لیته را روخساری پالنهوانی تراژیدی شه کسپیر به دهره که وه، چونکه بۆی دهره که وه کۆتایی شته کان له سه ره تاییه کانیان باشته ر نین، یان خۆی ده کۆژێ یانیش ده کۆژێ و به ر له عه نه تی کوشتنه که ده که وه. هاملیت گه ره ترین یاخی بووه له جیهانی شه کسپیر، پۆلونیۆس ده کۆژێ که له پشت په رده خۆی شار دۆته وه، هه ره وه ها ئەوانی تر بی ئەوه ی په شیمان بیته وه، هاملیتیش رووخواه، به لام هه ست کردنی به بی هووده یی و بیزاری نابنه کۆسپ بۆ ئەوه ی ریتگی راست بگری، هاملیت خاوه ن حقه، به لام له کرداردا هه له ده کات، شالیر بئ هیوایه و رووخواه. کوشتن و تاوان له دهر و به ر ی رووده دن و ئه ویش به ره به ره له شیت بوون نزیک ده بیته وه و بیزاره و خۆی به ده ست بی هووده یی ژیان داوه، زۆر بی هیزه، هۆی ئەمه ش چاره نووس نییه، به لکو بی هووده یی بوونه، به رامبه ر هه ست کردنی به بی هووده یی ئەم شتانه هه ن: تی که وه تن یان یاخی بوون، شیتی یان پالنهوانییه تی، خو کوشتن یان کارکردن، کوشتن یان شوپش. چاره سه ری مام ناوه ندی نییه له شانۆییه کانی شه کسپیر، وه زعه که درێخایه ن نییه وه هه لبژاردنه که ئاشکرا ده بیته و به هه موو ئاگاییه که وه، لیته را یارییه که ده ست پئ ده کات، یارییه که یاری ده مامکه، یاریی نواندنه، نواندنی شیتی، شیتی لای هاملیت و نواندنی بی تاوانی لای (ماکبیت) و نواندنی خو شه ویستی بۆ (لیبر) و براده رایه تی بۆ (قه یسه ر)، به لام ئەم یارییه به رده وام نایته، ئەمه ش یه کیته که له سیفات ی شانۆ به گشتی و تراژیدیا به تاییه تی، مرۆف بنچینه ی ره تکر دهن وه ی هه موو ده مامک و درۆیه که له ناواخی خۆی و جیهاندا، ئەو سه ره به سه ته، بۆیه خۆی ئاره زووه کانی هه لده بژێرێ.

پالنهوان - چاره نووس

ئه گه ر چاوێک به شانۆی (ئۆدییه پاشا) به خشینین ئەوه مان بۆ دهره که وه هه رچه نده ئۆدیبه هه له تراژیدی (هامارشیا) ی کردوه، به لام ئەمه چاره نووسی بووه، هه له که

ململانی تی ده روونی ده بیټ و زور جار شه کسپیر بیانو بو
 که سایه تیبه کانی تراژیدیا ده دوزیتته وه، بو کردهه خراپه کانیان
 و له که سایه تیبه کانی تر (کلود پوس) له شانوی بی (هاملیت)
 جار جار و یژدانی ده بزوی و نارحه تی ده کات، به لام (ئیگوت)
 که به گهری شه رانگیز و نیگه تیغه کانی شه کسپیر
 داده نریټ، زوری هی له سوکه و ته کانی ده بینه شایه دی نه و رق و
 کینه یه ی که له دلیدا هله گرتوه، له گه له نه وه شدا ململانی تیبه ک
 له ناخیدا هی هه هوی که شی ده گهریتته وه بو چنه خالیټک:

(۱) بایه خدانی ئوتیللو به کاسیو و متمانای ته وای پیتی
 و گرنگی نه دان به ئیگوت وک که سیکی قاره مان و باوهر
 پیکراو.

(۲) خو شه ویستی دی زده مونا، چونکه ئیگوت هی همیشه به
 ناواتی نه وه بووه دی زده مونا بو نه و بی و ههر له بهر نه وه ش
 بوو نه وه نده رقی له ئوتیللو بوته وه له نه نجامدا
 خو شه ویستی به کی بو دی زده مونا ش گوتراوه بو رق و کینه و
 دواتریش بو توله سندنه وه له ههر دو کیان.

(۳) هه همیشه گومانی له وه کردهه که وای ئوتیللو له گه له
 ئیمیلیا ئیسی خراپیان کردهه، نه مه ش زیاتر هاندر بوو بو
 نه وه ئیگوت سوور بی له سهر له که دارکردنی ناوی دی زده مونا،
 بویه هه همیشه نه مانای کردهه به بیانوی هه موو کردهه
 خراپه کانی، چونکه له یه کیټک له دیالوژه کانیدا ده له: (نازانم
 نه مه راسته یان نا، به لام من به رده وام ده بم ههروهک بلتی
 راستیبه کی نه گوتره)، که چی وک هه لسوکه وت وای نیبه، به
 پیچه وانه وه ژنه کی ده نریټته مالی ئوتیللو بو نه وه ی خزمه تی
 دی زده مونا بکات و نه گهر بگهریتته وه بو بابه تی گومان کردنی
 ئیگوت له خیزانه کی، ده بینن شتی که ته نیا ئیگوت بو خو ی
 دروستی کردهه بو نه وه بی کاته بیانویه ک بو کردهه
 خراپه کانی، چونکه کاتی که ئوتیللو له گه له ئیمیلیا له ناو
 کو شک دیه نیان هی هه و ئوتیللو پرسیار له ئیمیلیا ده کات
 له باره ی دی زده مونا ی خیزانیبه وه، هیچ شتیټک له و
 ناپاکایبه ی نیوانیان به دی ناکه یین، ههروه ها نه گهر
 پیته ندیبه کی گومان لی کراو و خراپ هه بوایه له نیوانیان
 ئیمیلیا به و شیوه به مردنی دی زده مونا په شوکا و خه فته بار
 نه ده بوو، نه مانه هه مووی بیانو بوو ئیگوت و یژدانی خو ی پی
 ئاسوده ده کرد نه بادا بیټته کو سپ له به رده م خواست و ویسته
 نه گریسه کانی، بویه ده بینن شه کسپیر زور دانا یانه
 که سایه تیبه شه رانگیزه کانی بینا کردهه له بینا کردنی
 که سایه تیبه کانی تریش زور سهرکه وتوو بووه، ههر نه مانای
 و زیره کیبه ی شه کسپیر بوونه ته هوی نه وه شه کسپیر بیټته
 نووسه ری هه موو سه رده میټک و شانویبه کان و
 که سایه تیبه کانی هه همیشه مایه ی سه رنجرا کیشانی رو شنبیران
 و هونه رمه ندان بن، ناوه که شی هه همیشه به زیندووی
 بیټته وه .. ❖

سهرنج بدهینه شانویبه کانی شه کسپیر و له که سایه تیبه کان
 ورد بیبینه وه، نه وای ده بینن شه کسپیر به جوانترین شیوه
 که سایه تیبه شه رانگیزه کانی له تراژیدیا یان له
 تراژیدیه کانی دارشتوه. نه و که سایه تیبه نیگه تیغه کانی له
 شانویبه کانی به پیتی جو ری شانویبه کان ده گوتری، گهر سهرنج
 بدهینه هه موو که سایه تیبه شه رانگیز و نیگه تیغه کانی که له
 شانویبه کو میدیبه کان هه ن جگه له (شایلوک) هیچ کامیان
 ناگه نه که سایه تیبه نیگه تیغه کانی تراژیدیا. نه مه ش
 ده گهریتته وه بو سروسشی شانوی کو میدی. کو میدیا به و که شه
 گه شایه وه کو تایبه دلخوشکه ره و که سایه تیبه زور و هه ولدانی
 بو ناشرکردنی شته نه نگه کان و نه وایه بو نووسه ره که
 نارخستی به شیوه کی دروست ره سمی کاره کته ره کان بکات
 که بتوانی زهره و زبانیکی زور به ده ور به ری بگه یه نی،
 چونکه نه جو ره که سایه تیبه که شیکی پر له نه ندیشو و
 نازارو نامرادی و ململانی توندوتیژ به ده ور به ری خو ی
 بلا و ده کاته وه که کو میدیا نه که شه ی پی هه لئا گیری و نه گهر
 سه رنجیټک بدهینه که سایه تیبه کان (ئیجیوس) له شانوی
 (حلم لیله فی منتصف الصیف) و (فردریک) له شانوی
 (کما تهوی) و (تولیشهر) له هه مان شانوی و (دو ن جوان)
 له شانوی (جعجعه بلا طحن) و (شایلوک) له (تاجر
 البندقیه) ههروهک باسمان کرد جگه له شایلوک هیچ کامیان
 له بینا کردن ناگه نه که سایه تیبه شه رانگیزه کانی تراژیدیا،
 ههروه ها له که سایه تیبه شه رانگیز و نیگه تیغه کانی میژووی
 نه وانه ی شه کسپیر له شانویبه میژوویبه کانی دارشتون
 نه وانیس هه مان شت نه گه یشتوونه ته نه و پله و پایه ی
 که سایه تیبه شه رانگیزه کانی تراژیدیا له رووی بینا کردن و
 خو لقا ندنیان، خو نه گهر سهرنج بدهینه که سایه تیبه
 شه رانگیزه کانی میژووی لای شه کسپیر نه وایه و نه
 که سایه تیبه مان به رچاو ده که وای. (کار دینال وولی) له
 شانوی (هینری هه شته م) و (ریچاردی سیبه م) له
 شانویبه که هه مان ناوی هه لگرتوه، نه دوو که سایه تیبه
 له که سایه تیبه شه رانگیزه به رچاو کانی (شه کسپیر) ن،
 نه وانه ی له شانویبه میژوویبه کان به دی ده کرتین، به لام دیسان
 ناگه نه که سایه تیبه شه رانگیزه کانی تراژیدیا لای شه کسپیر،
 چونکه نه و که سایه تیبه به شیوه کی پوخت و دانا یانه
 بینا کراون و شه کسپیر زور بایه خی پیداون، له گه له نه وه ی که
 هه لوټیسته شه رانگیزی و ناپاکه کانیان به ده رده خات و ناره زووه
 پیس و چه په له کانیان ناشر ده کات، جار جار سیفاتی
 باشیان لی و ده رده خات بو نه وه ململانی تیبه ک له ده روونیان
 دروست بیټ له نیوان نه و سیفاته و سیفاتی شه رانگیزی
 که وای به سهر که سایه تیبه کاند گرتوه بو نمونه (لیدی
 ما کبیټ) تاوان ده کات، به لام ده که ویتته ژیر بالی
 ململانی تیبه کی ده روونی توند، له نیوان نه و تاوات و
 ناره زووانه ی که هی هه تی و له گه له نه واکار و وانه ئاینیانه ی
 که فیتری بووه، ههروه ها میتردی (ما کبیټ) تووشی هه مان